

<sup>N. M.</sup>  
Svar på Frågelista 152.  
Tidmätare

Tidsbestämning efter solen och månen etc

Det jag här kommer att berätta  
är en del som jag minns från mina föräldrar  
som båda var födda år 1855. Även något som här  
stammor från mina Morföräldrar som var födda  
respekt- även 1821-27. Även har jag själv hört och  
sett en del som jag även kommer att antala.  
Eulius vad mina föräldrar berättat, så i deras  
barn dom, o deras föräldrar öfrigen, så var det i  
många hem som inte fanns någon klocka, utan  
det hände ofta att personer i samma by gick gå  
till någon grann som de visste hade klocka, för  
att fråga denna hur mycket klockan var. En och  
annan var så säker i tidsbestämning, så den  
berörde varken klocka eller Almuuacka, an

Lagen hade man säkra kilsbestämmelser av salen  
om vatten o kvällarna, av karlarna men; vinterstiden  
spelade sin särskilda roll vid vinterkilsbestäm-  
elserna för året. Andra äro ut som inte hade nå-  
gon klocka, vid den märka årtiden de gick då  
till sängs i skyddningen, för att sova, men vid  
svå tre tiden på morgnarna kunde de om vintern  
gå ut på lagen och bräcka med slaga (pleil) för  
att i dagningen på sig ett mål mat (Davor) frukost  
namnet i våra dagar. Om sommaren hade de dock  
ingen särskild rättelse av någon klocka, för  
då arbetade man från salens uppgång till dess  
nedgång, så arbetstiden var ofta både 16-17 timmar.  
Man hade även god rättelse av Suppen eller Supparna  
för de börjar alltid att gälla vid tre tiden på morgnarna  
o den tiden har inte förändrat sig under alla sekler  
som gått, så gal Supparna ändå vid samma tid på  
morgnen. Vid den fjura årtiden använde man sig

mycket av solen när det var solskin, bland annat hade man skuggan på vissa föremål att gå efter, skuggan av ett träd, ett kyrkdörr om det var i närheten så man kunde se detta, även solens länga på hörnens skugga från tornet kunde man bestämma tiden med. Även bergskullar eller höga backar och kullar eller så kallade björ hade man ansett som årstidens jordskrud, och solen började att synas över krön eller is, så hade man sina tidsberäkningar efter solens olika höjd och läge, även timmarna om dagen bestämdes efter solens olika läge. De backar eller höjder hade inte något särskilt namn efter att de användes som tidsbestämnare med hjälp av solen, utan hade vanliga namn som Gågt den kanske som världens tid, i Långhult hade vi som exempel ringa björ, fjura björ, Halla Geda Björ, Råge backen, Öge Backen, den, Kådarpe sköv, m.fl. I hemmen hade man under 1800-talet

ända intill 1900-talets början, ännu i gott minne, och  
Far och mor berättade ofta för mig, från sin, och  
sina föräldrars tid från början av 1800-talet, om  
att de hade vissa märken, Solmärken i fönsterkar-  
mar och på fönsterposter, spisnar, (kakelstensmuren).  
I min gräna ungdom, eller omkring 1898-99. minns  
jag att jag, i ett gammalt hus som beboddes av en  
gammal vagr makars hilsan i Hötarp, St. Rönns  
socken men gränsade andades intill mina Morför-  
äldrars ålder som ligger i Hallaröds socken.  
Denna Hilsan, vars bäningshus hade yttremura  
på inre mot två almars Höcklek, der djupa fön-  
sternicher i dessa nicher hade han skärar  
eller märken för salen, att efter som dagen gick,  
jag har även hos en gammal man som kallades  
för Bengt fäst, han bodde i min barndom i  
märket av Dagstorpets sjö, han hörde till  
Hallaröds socken, denna man hade en provisorisk

Simvisars timverket holt enkelt an en vaulig  
brädbit på ca 8 tum i fyrkant, denna var för-  
sedd med skårar, skurna med en kniv, samt  
i mitten ett litet hål med en rund smal trä-  
pinne i, skuggan an denna, gån då på någon av de  
skårar som fanns, tiotalen tre, sex, nio och tolv  
var utmärkta på tavlan, timmarna derom ellan  
var utmärkta med något olika längd på strecken.  
Under 1800 talet från dess början och intill 1870 talet  
var mekaniska tidmätare i form an en vägg eller  
goluklocka (Daluklocka) eller annan modell såväl  
som de första Engelska lommoklockorna inte i  
var mans ägo, utan det var något som de  
fattiga hade råd att hålla sig med på den  
tiden. De gamle hade en särskild förhåga att  
bestämma tiden efter solens höjd på himmelen  
liksom att räkna dag och dato, som de räknade  
up på sina handens fingrar. Skuggans längd, vid

olika tider om dagen, hade man väl reda på, den varierade också för de olika månaderna, om höj. sommaren var den egna skuggan om middagen inte längre än vad personen själv i fråga om längd själv var. Ända in till slutet av 1800-talet var det mycket vanligt att det kallades till middag, när gårdens folk var ute i arbete på åker och äng, eller ute i andra göromål i gårdens närhet, ja det kallades eller sattes i fråga när det var mat om det nu var marren kaffe (daver) middag eller storkaffet o kvällsmat, så gäldes varje förordning, för varje lag. Att använda att grästrä in- stucket emellan två fingrar, förskann också i dessa tider, de gamle kunde även känna på sin när det var middag, för så benyttade man att knorra och ge till känna att det var tid för middagsmål. Använda grästrä som sattes emellan två fingrar så minns jag att det skulle endast vara en en



långstrikas länd och håls emellan ring och  
pöckringrot i själva groppet då skuggan och till  
bestämningse fjordes på knokarna på handens  
öfre sida. Till sist att fjuma ännu bevarade  
salmärken eller skårar i nuvarande till är nog  
ett lyckobräpp om så skulle vara. nu när allting  
skall nymoderniseras i hamnen o det mesta  
av det gamla skall försvinna och upplämas.

### Solbrisare

Jä när jä<sup>va</sup> pang o så stor så ja kunne vaita  
kross da pöck ja en solring, de va omkring 1890  
de va sammarmarkad i åby ve klippan min Mor-  
bror kom hem med markas sköva, en Solring  
an mässing glädjen ble stor, de va ju min  
färsta klocka, alla vöjtpangas förjussning  
en solring, med ett senelbän som redja, o så  
ett pöck horn, då kände ännu de som en stor  
kaar. Dessa mässings solringar var tillverkade

av tunn mässingsplåt med en 5-cm diameter  
med en smal skära i ringens halva längd gående  
mitt över denna mitt var en mycket smal res-  
terbar ring med ett litet hål i mitten, så när  
ringen hölls upp mot solen, så lyfte solen  
genom detta hål inne i ringens innersida, som  
var försedd med tiotal inuti. Klappå var månader  
och datumsiffror anbragda. Dessa ringar köp-  
tes mest på marknader eller i någon av Ståberns  
Lund, Landskrona eller Hålsingborg, till någon  
av dessa städer färdades bönderna från Landsbyggen  
för att sälja sina produkter, och på samma gång göra  
sina uppköf. Bland solvisare av större format  
som var placerade ute mins jag från min skat-  
tid i Hallaröd åren 1890-96. Att vid Hallaröds  
kyrka var en solvisare uppställt, som ocker-  
ligen hade stått der i många år, då den var  
satt med paron en tidens Land, kanske den



rent en härlig och mörk grön Tycho Brahes lagor.  
Det var en fyrkantig slufsclars, på omkring en  
och en halv alns längd, samt en fyrkant av omkring  
12x12 tum, ovanpå denna pelare var en platta av  
kunnsta sten med inbuggade tiotal, samt initialet  
för månadernas namn. I denna solvisares tavla  
fanns ett litet hål i mitten varifrån hade suttit  
något spetsigt föremål på en två tre tums längd  
som med sin skugga visade på något tiotal  
och talade härmed om hur mycket klockan var.  
Vi skolpysslar använde, en bit av ett grässtrå.

För öfrigt såg man aldrig till någon solvisare  
i Trädgårdar eller vid hemmen. Bara sig i  
Källaröf. Å Rörum, eller angränsande Gårdar.  
Dessa solur som numera är så populära och  
fins numera lite överallt, är av nyare datum  
man kunde i början på 1930-talet få se nå-  
got enstaka solvisare uppställd, här och där

i Mollersta Skånes bygder, numera ser man  
salvisare ou järn uppsatta på skilda platser  
både i samhällen och på landsbygd.

Jag vill även nämna ett ord om en tidnings-  
sann är en mycket gammal datum nämligen  
Timm glasat, om än det i vanliga fall inte skulle  
någon längre tid, så fanns här enklart vad som  
berättats för mig, glas som mätade flera tim-  
mar, även hel och halva timmar, att det användes  
så sent som de första åren i början av 1900-talet  
än en präst i en av Mollersta skånes kyrkor, vid  
sina predikningar det vet jag, det hände även  
när han hade mera att säga sina åhörare att  
han vände glasat om och fortsatte att predika.

Ur. De mekaniska klockorna eller  
klockorna revolutionerade inte tidmätningen  
på en gång, de som inte hade råd att skaffa  
sina, en klocka av den ena eller andra sorten

Fisk räknas tidan efter gamla mätningar, så till  
att börja med fisk beräkningen jämnas ut.

De typer av ur eller klockor som jag sett i hemmen  
under senare delen av 1800 talet från 1880- intill 1900  
var ju först o främst en o annan Dala klocka, som  
härstammade från första hälften av 1800 talet  
tänkt enstaka Polhem eller Tjernsunds ur har jag  
också sett därav ett på 1890 talet i Hallarid hos  
Prästabonden Jakob Olsson, detta hade förut va-  
rit hans föräldrars klocka, den visade månskippe  
och dato. Jag är även innehavare av en gammal Dala  
klocka märkt A. S. Mora. Även en och annan  
urmakare ute på landsbygden tillverkade klockor  
som är i gång än i dag. De äldsta Mora klockorna  
slag endast kimslag och var utförda i järnverk med  
kussningar av mässing, de var även försedda med  
en särskild träklats svänpå huvan - som är helt avsk  
En annan sort golv klockor var försedda med en ring av

bly på tavlan, den kinkalen var enbart berade, någon klocka hade bara en visare kinnvisare, det var ej heller alla klockor som var försedda med slagverk, alla gammaldags golvklockor var försedda med snodda eller slungade mödelgrova linor som genom uppdragningen rullades runt på en trärulle som var i direkt förbindelse med resp gång och slagverk, dessa verk drevs genom tunna lo av järn på en 6-7 kg, som hängde i trärisor som låpte i de dubbla linorna som var tillverkade av fint linor. Så hade vi flera olika sorters vänga klockor den mest vanliga typen var en sort med fyrkantig tavla i varierande storlekar, den mest använda hade en urtavla på 8 à 10 tum i fyrkant tavlan hade ofta djurbilder inpressade samt förgyll och målad i vackra färger, även blomster och fågelmotiv förckam dessa klockor hade båda gång och slagverk och drevs med kedjor, och klockels av järn som drivkraft, en mindre typ med försäms tavla

också väggur, drevs även med kedja, jag har en sådan  
med endast 3 st hjul uti, inget slagverk finns men ett  
ringverk finns av enklaste slag. den daterar sig från  
början av 1800 talet, så var här en sort väggur.  
Amerikanska sam kom i marknaden under 1860 talet  
omkring en dm höga, som drevs av ett lod som hängde  
i en snor eller lina, vid var sin sida inne i klockan  
den amerikanska klockor av samma typ som drevs  
med fjäder, men var rätt små och försedda med  
ringverk och var behändiga att ha och flytta och  
ställa dem där man behövde dem. de kallades vanligen  
för dränkammar-klockor. Så i slutet på 1800 talet  
eller omkring 1890 kom de dubbla lodregulatorerna  
i gång i början på 1900 fjäderregulatorer av göteborgs  
fabrikat. De äldsta linné klockorna som näst  
omvändes var de så kallade spindel klockorna med  
en ytterboord, av Engelskt Fabrikat Th Whitt. London  
Jag minns att min Morfar Anders Nilsson Landbrukare



i Långhult Hallarids socken (född 1821) han ägde en sådan klocka, med silverkedja, som han använde endast vid högtidligare tillfällen. Bjudningar och dylikt, samt när han gick i kyrkan, andring i Vardags Lång. På 1880 talet började även de så kallade Cyklus klockorna komma ut bland allmogan, dessa fickur var åtkomliga för ett pris av ca 15 kr men då var det silverklockor, men sedan omkring 1890 kom Aukar fickuren i bruk men de kunde kosta upp till 30-35 kr i den tiden. Även Halsa Fickuren låt tala om sig vid sockelskiftet 1900. Vidare hade vi så kallade bordsludrar som i regel gick med penål, samt uppfodrar som drinkraft, Kungöfar i samma veva började väckarklockor att göra sitt intåg ävenså väckarklockor med spelverk, en stor del klockor av skilda slag kräva förkos och försålades av Trångsörs och Gårdöfars handlare bland dessa ett stort antal yndar, som genom



reste byggena, och gamla handlade klockor med allmänheten. Alla de större klockorna som kom i bruk under 1800 talets första decennier köptes dels på Marknader, även av Dalagubbar eller Tjuallar som sålde flera klockor, och kunde komma körande med häst och vagn, lastad med flera klockor i samband med andra varor som härte till en välordnad gårdaric handel. Även köptes klockor vid (staboäcker) resor till vägnar av städerna. Den placering en klocka i road fick, om det nu gällde en gata eller väggklocka så var platsen i flösta fall en innervägg, och en sådan plats, väljes en mängd än i dag.

Uppdragning av klockor har ju alltid varit olika, de flösta klockorna drags ju upp en gång om dagen, vanligtvis som kvällarna vid såväl dags Daluklockor kunde gå 5-8 dagar mellan varje uppdragning, även lod och fjäderregulatorer

gick en 8-14 dagar mellan varje uppdragning.  
Själva den så kallade slus klockan drogs upp  
och sköttes av Husfar själv i de hem som ordning  
och reda rådde. Men som ägde en klocka för eget  
bruk, på denna fråga, får man säga någon här  
syn till vilka årtal vi skall ge svaren, räknar  
jag åren från 1800-talets början och intill 1860  
så enligt mina Föräldrars utsaga, var en vägg-  
klocka eller en Dalaklocka rätt lunsädda i hem-  
men, och en lunnsklocka ännu mera sällsynt  
det var bara en och annan person som ägde en  
lunnsklocka då, i så fall var det vanligen Far i  
Huset som ägde en sådan. Men efter 1860 så  
kam flickuren alltmera ut bland allmogon, så  
omkring 1897-1900 så fanns många, ex vis drängar  
daglöjare m fl, som skulle passa på tiden, som  
så själv ägde en klocka. I familjerna kunde  
det ofta ändå inte vara mer än Husfatern

och möjligen äldste samman som ägde en klocka.  
De som hade ett fiskur på sig under arbete hade  
gerna en skyddskapsel om denna antingen holt  
av mässing med ingraverade tiuntal, senare använ-  
des skyddskapslar av Galvbid, som klockan förva-  
rades uti, i bydelen på klockan var fäst en kedja  
varmed klockan som hade sin plats i vänstra bröst  
fickan, kedjan som bars vid högtidliga tillfällen  
var ofta av äkta silver, samt vid den ändam som  
fästades i västens tredje knapphål norifrån, även  
färsedd med en urnyckel av silver infattning i berusten.  
Förvaringen inomhus och natttid hängdes  
klockan på en spik som var islagit i väggens  
vägg, eller också över sängen där man låg  
så att man nattetid kunde se hur mycket  
klockan var när man sågde en svälssticka  
svälssticka eller ländsticka. Under senare tid bar  
man ofta klockan på sig, i äldre tid reds man sig utan klocka.